

והיו לאחדים בידך

מִים ראשונים: זכה פרק לז ביחזקאל שאת חציו הראשון, חזון העצמות היבשות אשר הופח בהם רוח חיים, אנו קוראים בשבת המועד פסח, ואת חציו השני, איחוד עץ יהודה ועץ אפרים הוא עץ יוסף, "לאחדים בידך", בפרשת ויגש. זו הפרשה בה "המלכים נועדו, עברו יחדיו", לעברה ולעימות או להשלמה ופיוס. ראה דברינו היו דבריו של יהודה נראים לכל צד וכן דברינו ולא יכול יוסף להתאפק, שניהם בפרשה זו. מי שבחר בפרק לז ביחזקאל, חזון עץ יהודה ועץ יוסף, וודאי שביקש להדגיש את הפיוס ואת התקווה לאחדות והשלמה של בני יעקב.

וְיִהְיֶה דָבָר ה' אֵלַי לֵאמֹר: וְאַתָּה בֶן אָדָם קַח לָךְ עֵץ אֶחָד וְכָתֹב עָלָיו לִיהוּדָה וְלִבְנֵי יִשְׂרָאֵל חֲבָרִיו וְלִקַּח עֵץ אֶחָד וְכָתֹב עָלָיו לְיוֹסֵף עֵץ אֶפְרַיִם וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל חֲבָרִיו: וְקָרַב אֹתָם אֶחָד אֶל אֶחָד לָךְ לְעֵץ אֶחָד וְהָיוּ לְאֶחָדִים בְּיָדְךָ: וְכַאֲשֶׁר יֹאמְרוּ אֲלֵיךָ בְנֵי עַמֶּךָ לֵאמֹר הֲלוֹא תִגִּיד לָנוּ מָה אֵלֶּה לָךְ: דָּבָר אֲלֵהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' הֲנֵה אֲנִי לִקַּח אֶת עֵץ יוֹסֵף אֲשֶׁר בְּיַד אֶפְרַיִם וְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל חֲבָרִיו וְנִתְתִּי אֹתָם עָלָיו אֶת עֵץ יְהוּדָה וְעִשְׂתִּים לְעֵץ אֶחָד וְהָיוּ אֶחָד בְּיָדֶי: וְהָיוּ הָעֵצִים אֲשֶׁר תִּכְתֹּב עֲלֵיהֶם בְּיָדְךָ לְעִינֵיהֶם: וְדָבָר אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' הֲנֵה אֲנִי לִקַּח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֵּין הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִלְכוּ שָׁם וְקִבְצָתִי אֹתָם מִסָּבִיב וְהִבַּאתִי אֹתָם אֶל אֲדָמָתָם: וְעִשְׂתִּי אֹתָם לְגוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ בְּהָרֵי יִשְׂרָאֵל וּמִלֶּךְ אֶחָד יִהְיֶה לְכֹלם לְמֶלֶךְ וְלֹא יִהְיוּ עוֹד לְשָׁנֵי גוֹיִם וְלֹא יִחָצוּ עוֹד לְשִׁתֵּי מַמְלָכוֹת עוֹד: וְלֹא יִטְמְאוּ עוֹד בְּגִלּוּלֵיהֶם וּבִשְׁקוּצֵיהֶם וּבְכָל פְּשָׁעֵיהֶם וְהוֹשַׁעְתִּי אֹתָם מִכָּל מוֹשְׁבַתֵיהֶם אֲשֶׁר חָטְאוּ בָהֶם וְטַהַרְתִּי אֹתָם וְהָיוּ לִי לְעָם וְאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים: וְעַבְדֵי דָוִד מִלֶּךְ עֲלֵיהֶם וְרֹעֵה אֶחָד יִהְיֶה לְכֹלם וּבְמִשְׁפָּטֵי יִלְכוּ וְחֻקְתִּי יִשְׁמְרוּ וְעִשׂוּ אֹתָם: וְיָשְׁבוּ עַל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בָהּ אֲבוֹתֵיכֶם וְיָשְׁבוּ עֲלֶיהָ הֵמָּה וּבְנֵיהֶם וּבְנֵי בְנֵיהֶם עַד עוֹלָם וְדָוִד עַבְדֵי נְשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם: וְכִרְתִּי לָהֶם בְּרִית שְׁלוֹם בְּרִית עוֹלָם יִהְיֶה אֹתָם וְנִתְתִּים וְהִרְבִּיתִי אֹתָם וְנִתְתִּי אֶת מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם: וְהָיָה מִשְׁפָּנֵי עֲלֵיהֶם וְהֵייתִי לָהֶם לֵאלֹהִים וְהֵמָּה יִהְיוּ לִי לְעָם: וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי אֲנִי ה' מִקְדָּשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּהִיֹּת מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם: (יחזקאל לז טו-כז).¹

קהלת רבה פרשה ג סימן ב – עת לתפור ולאחד

עת לקרוע – דכתיב: "קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך" (שמואל א טו כח),² ועת לתפור – דכתיב: "והיו לאחדים בידך" (יחזקאל לז).³

רד"ק יחזקאל פרק לז פסוק יז – לחוד וביחד

לך לעץ אחד - אחר שתקח שני עצים ותכתוב בכל אחד שם בפני עצמו שהוא סימן למלכות ישראל שנחלקה, אחר כך תקרב אותם אחד אל אחד והיו בידך שניהם יחד כאילו הם עץ אחד.⁴

¹ נבואה זו היא מהנדירות בתנ"ך, המתייחסת לגלות מלכות ישראל ועשרת השבטים שגלו עוד בימי ממלכת אשור ומנבאת את שיבתם. ראה גם הושע ב ב: "וּנְקַבְצוּ בְנֵי יְהוּדָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו וְשָׁמוּ לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד וְעָלוּ מִן הָאָרֶץ כִּי גָדוֹל יוֹם יִזְרְעֵאל". שיבת ציון של בית שני לא החזירה אותם, אולי בודדים פה ושם. למרות כל הניסיונות להתחקות אחר עקבותיהם של עשרת השבטים, לאורך כל הדורות (עד ימינו ועד בכלל) נראה שהם אבדו מהזרם המרכזי של היהדות ויחזרו רק באחרית הימים. אברבנאל בספרו משמיע ישועה, על הגאולה העתידית, מונה את יחזקאל כמבשר החמישי (לאחר בלעם, משה, ישעיהו וירמיהו) ואת הנבואה הזו כ"נבואה השביעית". אזכור עשרת השבטים בגאולה העתידית הוא עניין מרכזי כפי שנראה להלן.

² דברי שמואל לשאול אחרי מלחמת עמלק: "וַיֹּאמֶר אֵלָיו שְׁמוּאֵל קְרַע ה' אֶת מַמְלַכּוֹת יִשְׂרָאֵל מֵעַלְיָךְ הַיּוֹם וְנִתְּנָה לְרֵעֶךָ הַטּוֹב מִמֶּךָ", הפטרת פרשת זכור.

³ וכך גם במדרש זוטא קהלת שם. אבל רש"י על הפסוק בקהלת ג ז מפרש: "עת לקרוע - מלכות בית דוד: ואקרע את הממלכה מבית דוד ואתננה לך" (מלכים א יד ח). הם דברי התוכחה של אחיה הנביא לירבעם, אחרי שהציב את שני עגלי הזהב. איזה קרע בא יחזקאל לאחות נבואת העצים שהיו לאחדים? הקרע של מלכות ישראל הראשונה, של שאול, ממנה נבנה בית דוד, או שמה הקרע של מלכות דוד בימי רחבעם? נראה שלא בכדי 'מתקן' רש"י את קהלת רבה, שהרי נבואת יחזקאל מדובר על חזרת בית דוד: "ועבדי דוד מלך עליהם". באופן זה גם מחזק רש"י את הקשר של ההפטרה לפרשת השבוע בה יהודה מתעמת עם יוסף. ועכ"פ, בחירה בפרק זה ביחזקאל ממחישה את השטח העמוק בעם ישראל, מימי 'עשרת השבטים' שמכרו את יוסף, דרך קריעת ממלכות שאול ודוד (שלמה, רחבעם) ועד גלות עשרת השבטים בימי ממלכת אשור וגלות יהודה בידי בבל. איחוד שבטי ישראל היא משימה לאחרית הימים. וכמעט דרשנו: והיו לאחדים? – בידך, ריבוננו של עולם, רק בידך. והשכינה עונה: בידכם בני, בידכם.

⁴ כל עץ מכיל את שם השבט (ואולי גם כל נספחיו וחבריו: שמעון, לוי ובנימין על עץ יהודה, ושאר השבטים על עץ אפרים, הוא עץ יוסף. חיבור העצים הוא ע"י הדבקה או הרכבה (כמו בפאזל) והרי הם כעת "כאילו עץ אחד". הדימוי שנראה מתאים הוא החושן על לבו של אהרון שהכיל במסגרת ובבגד כהונה אחד, שנים עשר אבנים טובות שכל אחת נשאה שם שבט. ראה דברינו [ונשא אהרון את שמות בני ישראל](#) בפרשת תצוה. ראה שם גם דברינו [אורים ותומים](#) שאותיות שמות כל השבטים נחוצים לקריאת המסר. דימוי אחר, הוא חלוקת שבטי ישראל לדגלים ומחנות. שנים עשר שבטים, איש על מחנהו ואיש על דגלו, ארבע מחנות (חמישה!) ומסע אחד. ייחוד בתוך אחדות. שים אגב לב ללשון רד"ק "מלכות ישראל שנחלקה". אפשר שהכוונה לקרע הפנימי בממלכת ישראל עצמה

ויהיו לאחדים בידך - שני האחדים יהיו בידך לאחד סימן למלכות ישראל שתהיה אחת. ואדוני אבי ז"ל פירש אמר לו שיקרב שני העצים ויתחברו יחד ויעשו עץ אחד במעשה נס. ויונתן תרגם כל עץ שבפרשה זו עד: "דָּבָר אֶלְהִים" - לוחא. וכן "והיו העצים" תירגם: "לוחיא". ושבפסוק: "דָּבָר אֶלְהִים", תירגם "את עץ יוסף אשר ביד אפרים" - ית שבטא דיוסף דהוא שבטא דאפרים. "את עץ יהודה" - ית שבטא דיהודה. "ועשיתים לעץ אחד" - לעמא חדא.⁵

שכל טוב (בובר) בראשית פרשת ויצא פרק כט סימן כ - ימים אחדים

"וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרַחֵל שְׁבַע שָׁנִים וַיְהִי בְּעֵינָיו כְּיָמִים אֶחָדִים בְּאֶהְבְּתוֹ אֶתְהָּ" (בראשית כט כ), כלומר כשני ימים. ודומה לדבר: "ויקרב אותם אחד אל אחד לך לעץ אחד והיו לאחדים בידך" (יחזקאל לו יז), אלא שנכתב גזירה שוה, כדדרשינן שהן ז' שנים.⁶ אך דרך הפשט מודיע מה שאמרה לו אמו: "וישבת עמו ימים אחדים" (בראשית כז מד), הן שנה אחת. וכן כאן כתיב: "ויהיו בעיניו ז' שנים הללו כשנה אחת", שאמרה לו אמו. כל כך באהבתו אותה שחיבתה קשורה בנפשו.⁷

בראשית רבה צח סימן ב - אסיפה אחת

"ויקרא יעקב אל בניו ... האספו ... הקבצו ..." - רבותינו אומרים: ציווה אותם על המחלוקת.⁸ אמר להם: תהיו כולכם אסיפה אחת. זהו שכתוב: "ואתה בן אדם קח לך עץ אחד וכתוב עליו ליהודה ולבני ישראל חברי" (יחזקאל לו טז) - חברו כתיב, נעשו בני ישראל אגודה אחת, התקינו עצמכם לגאולה.⁹

רבי בחיי בן אשר דברים פרק ו פסוק ד - יש אחד ויש אחד

כאשר גלו ראשונים שניים וחצי השבטים של עבר הירדן המזרחי. אבל נראה ש"מלכות ישראל" כאן היא במשמעות המודרנית של השם "ישראל" כשם כולל. לא מלכות דוד או שלמה הן שנחלקו ליהודה (שבירתה ירושלים) וישראל (שבירתה שומרון) וכעת חוזרות להיות אחת - מלכות ישראל היא שנחלקה. שים לב בפסוקים לעיל השם "ישראל" נלווה בהתחלה גם לעץ יהודה וגם לעץ אפרים ויוסף, אבל סופו שגובר על שניהם ומוביל את הגאולה והאיחוד. השם הוא ישראל כשם יעקב אבי כולם. ובימינו, מדינת ישראל.

⁵ על מנת להבין פירוש זה של אביו של רד"ק, הנעזר גם בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל, יש לחזור לפסוקים לעיל ולהבחין בין ארבעה הפסוקים הראשונים (טו-יח) ובין פסוק יט ואילך (בפרט פסוק יט עצמו). העצים שבארבעה הפסוקים הראשונים הם לוחות עץ שכל אחד נושא שם ברור ואיחודם הוא הרכבה או הדבקה כנ"ל. עצים אלה התקברו זה לזה וחוברו לכאורה לעץ אחד, אבל הם עדיין "לאחדים בידך". ומה קורה בפסוק יט? שוב מתחברים שני העצים לעץ אחד, אבל הפעם בפועל "עשה", הפעם: "והיו אחד בידך"! מה קורה כאן? בארבעת הפסוקים הראשונים הקב"ה מדבר אל יחזקאל. אולי עושה ממש את החיבור כהדגמה של מה שייעשה לעיני העם (כמשה שעשה תחילה את נס המטה והנחש בפני עצמו ואח"כ לפני פרעה). בפסוק יט מדבר הנביא אל העם (במצוות הקב"ה כמובן). ומיעוט רבים - שניים. אז מה נאמר על הפסוק ביחזקאל? למה כתוב: "והיו לאחדים בידך", שם מחליף התרגום את עץ הלוח לעץ שהוא שבט. שבט הוא ענף בעץ מה שמעלה את הדימוי של "אחד" כבסיס של עץ חי ושל "אחדים בידך", הם הענפים שכל אחד פונה לכיוון אחר וצומח לעצמו.

⁶ הפסוק אומר במפורש שיעקב עבד ברחל שבע שנים, אבל המשכו "ויהיו בעיניו כימים אחדים באהבתו אותה", אומר דרשני. ומה היא הדרשה? החיבור עם "והיו לאחדים בידך" של יחזקאל. עץ אפרים ועץ יהודה לא רק חוברו ודובקו יחדיו, כשעל כל עץ עדיין רשום שם השבט, אלא מוזגו ממש לעץ אחד. כך גם התמזגו והתערבבו זה בזה כל הימים בהם עבד יעקב בעבור רחל. "ימים אחדים" של הפטרת השבת, בא ללמד על "ימים אחדים" של אהבת יעקב לרחל. אך שים לב שעדיין הם שני ימים, משום שכתוב: "ימים אחדים", לא "יום אחד", ומיעוט רבים - שניים. אז מה נאמר על הפסוק ביחזקאל? למה כתוב: "והיו לאחדים בידך", בלשון רבים? האם גם אחרי שמוזגו לעץ אחד עדיין כל שבט שומר על זהותו? עץ אחד ששזורים וקלועים בו ענפים כצמח אחד?

⁷ אך בדרך הפשט, ולא כשני הפירושים הראשונים של יומיים או שבע שנים, מציע פירוש שכל טוב, ששבע השנים בהם עבד יעקב בעבור רחל, היו בעיניו כשנה אחת, כדברי רבקה אמו כאשר שלחה אותו ללבן, שיישב שם "ימים אחדים". כאן התרחקנו מ"אחדים בידך" של יחזקאל, אלא אם נחזור למוטיב האהבה המקצר את הזמן, ונאמר שהוא כמו: "אחדים בלבך". גם בנבואת יחזקאל מוזכר בהמשך: "והיו אחד בידך". ופירושו: שכאשר ישובו כל שבטי ישראל להתאחד, בפרט צאצאי רחל ולאח נשות יעקב, יהיו בעיניהם כל שנות הגלות הארוכות והיריבות ביניהם שני ימים, או לכל היותר כשנה אחת, באהבת רחל להם ובאהבתם איש לרעהו. האם האנלוגיה ליעקב, לאה ורחל היא לשונית בלבד או שקשורה לבחירת ההפטרה לפרשת ויגש?

⁸ כפשוטו, ציווה אותם להימנע ממחלוקת. ומדרשו (של מינו), ציווה אותם איך להתנהג במחלוקת. הורה להם איך לקיים ריבוי דעות ואף חילוקי דעות ובכ"ז להישאר מאוחדים. וזה אולי גם הפשט בדברי חכמינו הידועים: "כל מחלוקת שהיא לשם שמיים סופה להתקיים" (מסכת אבות פרק ה) - המחלוקת תתקיים וגם תקיים את בעליה. ראה דברינו [חילוקי מחלוקות בישראל](#) בפרשת קרח.

⁹ מ"מים אחדים" של יעקב בצעירותו, לבנים מאוחדים בזקנותו. מִסְדֵּר ההפטרות קבע את הפסוקים ביחזקאל לזו להפטרת פרשת ויגש, אבל המדרש מציב אותם בפרשת ויחי, בה יעקב נפטר מבניו וחושש מה יהיה אחרי מותו (ראה דברינו [לזו ישטמנו יוסף](#) בפרשת ויחי וכן [הסיפור שלא סופר](#) בפרשת ויגש). ראה בהמשך המדרש שם: "הקבצו ושמעו בני יעקב ושמעו אל ישראל אביכם - מכאן זכו ישראל לקריאת שמע. בשעה שהיה יעקב אבינו נפטר מן העולם קרא לשנים עשר בניו, אמר להם: שמעו אל ישראל שבשמים אביכם. שמא יש בלבבכם מחלוקת על הקב"ה? אמרו לו: שמע ישראל אבינו. כשם שאין בלבך מחלוקת על הקב"ה, כך אין בלבנו מחלוקת, אלא: ה' אלוהינו ה' אחד. אף הוא פירש בשפתיו ואמר: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". המוטו של אחדות בתוך ריבוי (והקשר לגאולה) חוזר גם אצל משה. ראה ספרי דברים סימן שמו, על ברכת משה: "יחד שבטי ישראל, כשהם עשויים אגודה אחת ולא כשהם עשויים אגודות אגודות". וכן ראה המשל על מקלות העץ, במדרש תנחומא (בובר) פרשת נצבים סימן ד: "בנוהג שבעולם, אם נוטל אדם אגודה של קנים, שמא יכול לשברם בבת אחת? ואילו נוטל אחת אחת, אפילו תינוק יכול ומשברם. וכן אתה מוצא שאין ישראל נגאלים עד שיהיו אגודה אחת". ראה דברינו [אגודה אחת](#) בראש השנה.

ואף על פי שמצינו דברים רבים נקראים בשם "אחד", אין זה על דרך האמת כי אם על דרך ההעברה וההשאלה. שהרי מצינו המשכן שקראו הכתוב "אחד", וידוע כי יש בו כמה דברים נפרדים וחלקים רבים. ולפי שנתחברו כאחד נקרא אחד ויכול הוא להתפרק מכל חלקיו ושישבו למה שהיה בתחילה. וכן כתוב: (יחזקאל לו, טז) "קח לך עץ אחד", ואין זה אלא דרך העברה והשאלה.¹⁰

ספר ישועות משיחו חלק שני, העיון הראשון פרק ד – הטעות של רבי עקיבא¹¹

... אל תתני דמי לך בספק שזכרתי על זה, והוא: איך הכחיש רבי עקיבא נבואת יחזקאל המבוארת בענין חזרת השבטים בזמן הגאולה, אם מה שאמר בפרק העצים (יחזקאל לו יט): "הנה אני לוקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים ושבטי ישראל חביריו ונתתי אותם עליו את עץ יהודה ועשיתים לעץ אחד והיה אחד בידיו", ואמר (שם לו, כב): "ועשיתים אותם לגוי אחד בארץ בהרי ישראל ומלך אחד יהיה לכולם למלך ולא יהיו עוד לשני גוים ולא יחצו עוד לשתי ממלכות עוד". גם בסוף ספרו זכר חלוקת הארץ לעתיד לבוא לכל שבט ושבט בפני עצמו, ואם אמת היה הדבר שאינם עתידים לחזור,¹² איך אמר שינחלו את הארץ ושיחברו עם בני יהודה והיו למלכות אחת?¹³

ספר העיקרים מאמר ד פרק מב – נבואת יחזקאל הייתה לדורה

... וכן מה שאמר הכתוב ביחזקאל: "ועשיתים אותם לגוי אחד בארץ בהרי ישראל ומלך אחד יהיה לכולם למלך" (יחזקאל לו כב), פירשו שזה נאמר על בית שני. וראיה לדבר מה שנאמר בפרק חלק (סנהדרין קי עב) עשרת השבטים אינן עתידין לחזור וכו', והן דברי רבי עקיבא. ואם היתה נבואת יחזקאל עתידה,¹⁴ איך יאמר רבי עקיבא שאין עשרת השבטים עתידין לחזור לימות המשיח? הרי דברי יחזקאל הם בהפך! אבל נראה כי ר' עקיבא היה מפרש אותן בזמן בית שני. כי אף על פי שנאמר שם: "ומלך אחד יהיה לכולם למלך", אפשר שנאמר זה על זרובבל פחת יהודה או על נחמיה, אם היה זולת זרובבל, או על הנשיא או על המלך המולך מבני חשמונאי.¹⁵

¹⁰ פירוש זה של ר' בחיי בן אשר הוא על הפסוק "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד" שבספר דברים, שנזכר במדרש בראשית רבה. ר' בחיי מקפיד לבלבל את ה"אחד" שהוא מתארו של הקב"ה, מהמונח "אחד" בשגרת הלשון. רק לאלוהות יש אחדות אמיתית. וכדבריו: "אי אפשר לשום נמצא מהנמצאים כולם שיהיה ראוי להיקרא בשם "אחד" ולא אחד בהם שיאות לו זה השם כלל, אלא אדון הכל יתברך שהמציא אותן אחר העדרם". כל השאר, אם זה המשכן ואם זה גוף האדם (בהמשך פירושו שם) ואם אלה אפילו "עצמים שכליים" כמו הנפשות והמלאכים, מורכבים מחלקים נפרדים שלכל אחד יסודו וייעודו. איחודם היא פעולה מורכבת הדורשת מאמץ ושימור. כך גם קיבוץ הגלויות ואיחוד מחדש של שבטי עם ישראל. לא לחינם דרש רבי יוחנן בגמרא פסחים פח ע"א: "גדול קבוץ גלויות כיום שנבראו בו שמים וארץ, שנאמר: ונקצו בני יהודה ובני ישראל יחדו ושמו להם ראש אחד ועלו מן הארץ כי גדול יום יזרעאל (הושע ב, ב), וכתוב: ויהי ערב ויהי בקר יום אחד". והציניקנים שבינינו יאמרו שהיום בו כל עם ישראל יסכים על "ראש אחד" שינהיג אותם (או שכולם יהיו "בראש אחד"), הוא אכן בסדר גודל של מלאכת בריאת העולם ביום הראשון.

¹¹ ספר ישועות משיחו נכתב ע"י דון יצחק אברבנאל (מאה 15, פורטוגל, ספרד, איטליה) ועוסק בנושאי המשיח והגאולה לעתיד, לצד ספרים נוספים, כמו: מעייני הישועה ומשמיע ישועה, שנכתבו כנראה בעקבות מאורעות גירוש ספרד בשנת 1492. במאורעות אלה נאלץ אברבנאל בעצמו לעזוב את ספרד ועבר לנאפולי (מתוך פרויקט השו"ת).

¹² כוונתו לדברי רבי עקיבא במסכת סנהדרין פרק י משנה ג: "עשרת השבטים אינן עתידין לחזור, שנאמר: וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה, מה היום הולך ואינו חוזר - אף הם הולכים ואינן חוזרים, דברי רבי עקיבא". ראה המשך הנושא בתוספתא סנהדרין יב ובגמרא סנהדרין קי ע"ב, שם חולקים חכמים רבים על רבי עקיבא ומביאים ראיה מהפסוק בישיעהו כז יג: "וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וַיָּבֹאוּ הָאֲבָדִים בְּאָרֶץ אֲשׁוּר וְהִנְדָּחִים בְּאָרֶץ מִצְרַיִם וְכוּ'". אך יש שם גם חכמים שמסכימים עם ר' עקיבא שעשרת השבטים אבדו לבלי שוב ואין הגאולה מותנית בחזרתם.

¹³ אברבנאל מתחבט כאן בשאלה איך זה שרבי עקיבא תמך בבר כוכבא (המרד שפרץ 60 שנה לאחר המרד הגדול שהביא לחורבן בית שני) ואף הכריז עליו כמלך המשיח, כאשר יחזקאל מחבר את גאולת כל שבטי ישראל לימיו של המשיח. איפה עשרת השבטים? שאלו את רבי עקיבא חבריו שהתנגדו לשיטתו ואמרו לו: "עקיבא, עקיבא. יעלו עשבים בלחייך ועדיין אין בן דוד בא". אברבנאל מנסה אמנם לסגור על ר' עקיבא במספר דרכים אבל לא מוכן לקבל את ההצעה שבר כוכבא היה משיח בן יוסף שתפקידו לסלול את הדרך למשיח בן דוד. בפירושו לפסוקים בפרשתנו, הוא אמנם מציין שאזכור עץ אפרים לפני אזכור עץ יהודה וחבריו (שבטי שמעון, בנימין ולוי שחברו ליהודה) מסמל את בואו של משיח בן יוסף לפני משיח בן דוד, כי: "ידוע הוא שמשיח בן יוסף יבוא סמוך למשיח בן דוד ופנה דרך לפניו", אבל זה לא המקרה של בר כוכבא "ואיך תחשוב שכן כוזיבא הוא משיח בן יוסף". בקיצור, נבואת יחזקאל בהפטרת השבת הכורכת את גאולת עץ יוסף עם גאולת עץ יהודה היא הכחשה למשיחיות של בר כוכבא (ראה איך "עשרת השבטים" של ספר בראשית שיהודה כלול בתוכם, מתהפך ל"עשרת השבטים" לדורות, הכוללים את שבטי יוסף). ועל טעות זו של רבי עקיבא מסיים אברבנאל במילים הקשות: "ומי יודע אם לא בעוון זה נתפש רבי עקיבא במוותו, שהיתה מיתתו יותר קשה ממיתת שאר הרוגי מלכות". מעניין מה היה אומר אברבנאל אילו ראה את מדינת ישראל בימינו.

¹⁴ היינו לעתיד הרחוק, נבואת העתיד הסופי.

¹⁵ ר' יצחק אלבו (ספרד, מאה 15) מחבר ספר העיקרים הופך את הקערה על פיה. וודאי שר' עקיבא לא התנגד לנבואת יחזקאל. אז איך הכריז על בר כוכבא כמלך המשיח? לספר העיקרים יש השקפה מאד מיוחדת על המשיח ומושג המשיחיות. לשיטתו, לצד משיח בן דוד שביא את הגאולה הסופית, יש 'משיחים' וגאולות ותשועות זמניות לעם ישראל, כפי שאירע במרוצת בית שני למשל. מהם שהצליחו ומהם שפחות. השקפתו נשענת גם על ריבוי הדעות וההשקפות שונות של חז"ל בנושא. וכדבריו שם: "שהרי יש מחכמי התלמוד מי שהבין שכל הנבואות הבאות בדברי הנביאים על המשיח כולם נתקיימו בשעבר, עד שאמרו קצתם שכבר נתקיימו כולם בימי חזקיהו מלך יהודה (סנהדרין צח עב)". על דברים אלה, יצא קצפו של אברבנאל (שחי כמעט דור אחרי ר' יצחק אלבו) כשהוא

מסכת אבות דרבי נתן נוסח א פרק מא – כתר המלוכה (הנשיאות) לבית דוד

רבי שמעון אומר: ג' כתרין הם, אלו הן: כתר תורה, וכתר כהונה, וכתר מלכות. וכתר שם טוב עולה על גביהן. כתר כהונה כיצד? אפילו נותן כסף וזהב שבעולם, אין נותנין לו כתר כהונה, שנאמר: "והיתה לו ולזרעו אחרי ברית כהונת עולם" (במדבר כה יג).¹⁶ כתר מלכות, אפילו נותן כל כסף וזהב שבעולם, אין נותנין לו כתר מלכות, שנאמר: "ודוד עבדי נשיא להם לעולם" (יחזקאל לו כה). אבל כתר תורה אינו כן. עמלה של תורה, כל הרוצה ליטול יבא ויטול, שנאמר: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה א).¹⁷

במדבר רבה ט מט, פרשת נשא – חיבור פרק לו עם פרק לז ביחזקאל

"ונקה האיש מעון" זה הקב"ה שינקה את ישראל שלא יעשו לו עוד עון לפניו. שכך אמר להם ע"י יחזקאל: "וְנִרְקַתִּי עֲלֵיכֶם מִיַּם טְהוֹרִים וְטַהַרְתֶּם מִכָּל טְמְאוֹתֵיכֶם ... וְנִתַּתִּי לָכֶם לֵב חֲדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֶן בְּקִרְבְּכֶם ... וְנִתַּתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר: ... וְיִשְׁבְּתֶם בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר נִתַּתִּי לְאֲבֹתֵיכֶם וְהִיִּיתֶם לִי לְעָם וְאֶנְכִּי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים ... וְהוֹשַׁעְתִּי אֶתְכֶם מִכָּל טְמְאוֹתֵיכֶם" (יחזקאל פרק לו פסוקים כה-כט).¹⁸ ... וכשם שמחל להם הקב"ה בעגל ונתרצה להם ושכן בתוכם והכניסם לארץ, כך נבא יחזקאל שכך יעשה הקב"ה לבסוף, שנאמר: "וְיִדְבַר אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' הִנֵּה אֲנִי לֹקַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבְּיַן הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִלְכוּ שָׁם וְקִבַּצְתִּי אֹתָם מִסְּבִיב וְהִבֵּאתִי אוֹתָם אֶל אֲדָמָתָם: ... וְלֹא יִטְמְאוּ עוֹד בְּגִלּוּלֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם וּבְכָל פְּשָׁעֵיהֶם ... וְטַהַרְתִּי אוֹתָם וְהָיוּ לִי לְעָם וְאֶנְכִּי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים: ... וְעַבְדֵי דָוִד מְלֻדְּ עֲלֵיהֶם וְרוּעֵה אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם ... וְכִרְתִּי לָהֶם בְּרִית שְׁלוֹם בְּרִית עוֹלָם יִהְיֶה אוֹתָם ... וְנִתַּתִּי אֶת מְקַדְשֵׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם: וְהָיָה מִשְׁכְּנִי עֲלֵיהֶם וְהִיִּיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים וְהִמָּה יִהְיֶה לִי לְעָם: וְיִדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי אֲנִי ה' מְקַדֵּשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּהִיּוֹת מְקַדְשֵׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם" (יחזקאל לו פסוקים שהבאנו לעיל).¹⁹

שבת שלום

מחלקי המים

מתפלמס איתו במילים חריפות בספר ישועות משיחו שהבאנו לעיל: "ויתד תהיה לך על אנזיך לבלתי שמוע לדברי בעל העקרין וחביריו האומרים שהיה דעת ר' עקיבא שיעודי יחזקאל נתיקמו בבית שני על זרובבל". נראה שלפנינו 'התנגשות קרוונים' בין שני פילוסופים ספרדיים מהמאה ה-15 והאופן בו הם פירשו: את נבואות הנביאים, את מאורעות זמנם, ואת התפיסה המשיחית הכוללת. ומן הסתם כבר חקרו בנושא זה רבים וטובים מאיתנו. כאן רק נחזור ונדמין מה יאמר גם בעל העיקרים אילו ראה את מדינת ישראל בימינו, וכאמור לעיל, מה היה אומר אברבנאל.

¹⁶ בהבטחה לפנחס, בעקבות קנאותו בשיטים.

¹⁷ והצמאים מאד, ילכו אל מחלקי המים ... נושא הבטחת המלכות לבית דוד לעולם, כולל לעתיד לבוא, מעוגן במדרש זה על בסיס הפסוקים בהפטרה שלנו, ומעניין שהוא מביא דווקא את הקטע מפסוק כה: "ודוד עבדי נשיא להם" ולא מפסוק כד: "ועבדי דוד מלך עליהם". אולי משום ש"נשיא" הוא בשימוש רב בספר יחזקאל ואולי גם כמחווה לבית הנשיאות של בית שני. ראה בפרט פרקים מה, מו, ואולי כי המלוכה לעתיד תהיה שונה. ראה "לְשִׁשְׁבָצַר הַנְּשִׂיא לַיהוּדָה" בספר עזרא א ח, וכן "נשיא" גם מלכים א יא לד. כך או כך, הבטחת המלוכה לבית דוד נזכרת כבר בירמיהו לג כ-כא: "כֹּה אָמַר ה' אִם תִּפְרוּ אֶת בְּרִיתֵי הַיּוֹם וְאֶת בְּרִיתֵי הַלְּיָלָה וּלְבַלְתִּי הֵייתֶם יוֹמֵם וְלַיְלָה בְּעֵתָם: גַּם בְּרִיתִי תִפֹּר אֶת דָּוִד עַבְדִּי מֵהַיּוֹת לוֹ בְּן מֶלֶךְ עַל כִּסְאוֹ וְאֶת הַלְּוִיִּם הַכֹּהֲנִים מִשְׁרַתִּי; וּשְׂדוּד הוּא הַמוֹשִׁיעַ בְּקֶץ הַיָּמִים, בִּישְׁעֵיהֶם יֵאָדָּם: "וְיִצְא חֶטֶר מִגֹּזַע יִשְׂרָאֵל וְיִצְרַר מִשְׁרָשָׁיו יִפְרָה". וְחִזְקִי עֵינַי זֶה בְּדַרְשׁוֹת עַל בְּרַכַּת יַעֲקֹב לַיהוּדָה: "לֹא יִסוּר שֶׁבֶט מִיהוּדָה" (בראשית מט י). לדעה מנוגדת ראה סנהדרין צח ע"ב: "אמר רב יהודה אמר רב: עתיד הקב"ה להעמיד להם דוד אחר", אבל זו לא הדעה הדומיננטית. לצד הבטחת המלוכה לדוד, עומדת הבטחת הכהונה לזרע אהרון, כלשון המקבילה בתנחומא תצוה סימן י: "משאתה נותן רוממות לאדם אינה זה הימנו לעולם. נתת לבית דוד את המלכות, אינה זה ממנו לעולם, שנאמר: ודוד עבדי נשיא להם לעולם. נתת לאהרן את הכהונה, אינה זה ממנו לעולם, שנאמר: והיתה לו ולזרעו אחרי ברית כהונת עולם". אך ראו מה עושים חז"ל. כתר כהונה, אין לנו. כתר מלוכה, אין לנו. מה יש לנו? כתר של תורה! ואיזה כתר עומד מתנוסס מעל כולם? כתר שם טוב. זו 'גאולת ההווה', עד יבוא "דוד עבדי נשיא להם".

¹⁸ בפרק לו הקודם לפרקנו, מתנבא יחזקאל על הרי ישראל העתידים לחדש פריחתם ויבולם, ראה שם הפסוקים: "וְאֶתֶּה בֵּן אָדָם הַנִּבֵּא אֶל הָרִי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ הָרִי יִשְׂרָאֵל שְׁמֵעוּ דְבַר ה': ... כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' לְהָרִים וְלַגְּבְעוֹת לְאִפְיָקִים וְלַגְּבְעוֹת וְלַחֲרִבּוֹת הַשְּׂמָמוֹת וְלַעֲרִים הַנִּעְזְבוֹת ... אִם לֹא הִגִּיתֶם אֲשֶׁר לָכֶם מִסְּבִיב הִמָּה כְּלַמְתֶּם יִשְׂאֹו: וְאִתֶּם הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנַפְכֶם תִּתְּנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבוּ לְבֹא: כִּי הִנְנִי אֲלֵיכֶם וּפְנֵיתִי אֲלֵיכֶם וְנִעְבַּדְתֶּם וְנִזְרַעְתֶּם: וְהַרְבִּיתִי עֲלֵיכֶם אָדָם כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל כֹּלָּה וְנִשְׁבּוּ הָעָרִים וְהַחֲרִבוֹת תִּבְנֶינָה: וְהַרְבִּיתִי עֲלֵיכֶם אָדָם וְהִמָּה וְרִבּוּ וּפְרוּ וְהוֹשַׁבְתִּי אֶתְכֶם כְּקִדְמוֹתֵיכֶם וְהִסְבֵּיתִי מִרְאשֵׁיתֵיכֶם וְיִדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה' וְכו' ". מהתחדשות הארץ ויבולה ממשיכה הנבואה להתחדשות בני האדם ומעשיהם, בפסוקים שהבאנו למקוטעים, ומתחברת היטב לפרק לו בו אנו עוסקים. כפי שגם מדרש במדבר רבה ממשיך ומחבר את שני הפרקים. פרקים לו-לז ביחזקאל, שמרבים לצטט מהם ביום העצמאות – אחד הם. ראה דברינו [הרי ישראל](#) ביום העצמאות.

¹⁹ ראה מדרש זה במקור שם במלואו שדורש את פרשת סוטה על עם ישראל והבעל המקנא הוא הקב"ה, וסופם שמתפייסים ומחדשים את בריתם. סיום הפרק (ההפטרה) בפסוק: "כִּי אֲנִי ה' מְקַדֵּשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּהִיּוֹת מְקַדְשֵׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם", מחבר את הגאולה העתידית עם בניית המשכן במדבר. השוואה זו אולי 'מרככת' קצת את הבטחות הנביא לסילוק סופי של כל טומאה וכל חטא וכל עון, לב חדש וכו'. המשכן אינו רק ריצוי של חטא העגל, אלא מקום כפרה אישי לכל אחד ואחד ולכלל ישראל "אחת בשנה" (ויקרא טז לד). אז אפשר שגם המשכן לעתיד לבוא אינו איזה שטר ביטחון ומציאות על-אנושית בה הכל מושלם וטהור. הבעל והאשה שנוקו מחשד הסטייה חוזרים אל ביתם / משכנם. המשכן הוא המקום שלעולם מציע תיקון. זו תכליתו. ההבטחה היא רק שלא יהיו טומאות ועוונות שישלקו את המשכן כפי שאירע בראשונה ובשנייה. המשכן יישאר לעולם, כי לעולם צריכים בני האדם כפרה, היטהרות ולב חדש ומתחדש וכדברי הרמב"ם (הלכות מלכים יא ג) המתאר את ימות המשיח כמציאות ארצית ואנושית טבעית.

מים אחרונים: פרשת ויגש ניצבת, ברוב שנים, בין שמונת ימי החנוכה של נס וגאולה ובין עשרה בטבת הוא "צום (החודש) העשירי", בו החל המצור על ירושלים בבית ראשון בימי נבוכדנצר. ככתוב ביחזקאל כד א-ב: "וַיְהִי דְבַר ה' אֵלַי בְּשָׁנָה הַתְּשִׁיעִית בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בְּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ לֵאמֹר: בֶּן אָדָם כְּתוּב כְּתֹב לְךָ אֶת שֵׁם הַיּוֹם אֶת עֵצָם הַיּוֹם הַזֶּה סִמֵּךְ מֶלֶךְ בְּבַל אֶל יְרוּשָׁלַם בְּעֵצָם הַיּוֹם הַזֶּה". עשרה בטבת חל ביום השמיני שלאחר חנוכה! איזו נבואה נשא יחזקאל קודם ואיזו אח"כ? זו של מצור בבל על ירושלים או של הגאולה בפרקים לו-לז? קשה לדעת. כך או כך, יהי רצון שבזכות חיבור עצי כל שבטי ישראל לאחדים, יקויימו בנו דברי הנביא זכריה: "כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת צוּם הֶרְבִּיעִי וְצוּם הַחֲמִישִׁי וְצוּם הַשְּׁבִיעִי וְצוּם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית יְהוָה לְשָׂשׂוֹן וְלִשְׂמֵחָה וְלִמְעֻדִים טוֹבִים וְהָאֲמַת וְהַשְּׁלוֹם אָהֲבוּ" (זכריה ח יט).²⁰

²⁰ את הדקדוק ששמונה ימים לאחר חג החנוכה, חל עשרה בטבת, שמענו לראשונה מפי עמוס חכם ז"ל וכבר הזכרנו זאת בדברינו [בית חשמונאי](#) וכן [מאי חנוכה](#) בחנוכה.